

PREVAJANJE BIBLIJE - PREVAJANJE FILOZOFIJE

Zbornik Društva
slovenskih književnih
prevajalcev, 16

Uredila Drago Bajt
in Aleš Berger
Oprema Jabolko
Ljubljana 1992

Urednika sta v isti zvezek uvrstila obe temi društvenega delovnega srečanja, ki je bilo konec septembra 1991 v Predvoru pri Kranju. Odločitev o tem je logična, saj so zbrani prevajalci in nekateri gostje obravnavali najprej probleme prevajanja filozofije in nato probleme novega slovenskega prevoda *Biblije*. Sožitje takih dveh tem v enem zvezku si vsebinsko sicer ne nasprotuje, toda če gledamo na zbornik zunaj konteksta društvene prireditve, bi bralce učinkoviteje nagovorila dva ločena zvezka. Ob prizadevanju urednikov za bolj komunikativno zunanjo podobo doslej grafično zelo asketskih gradiv bi dva zvezka še učinkoviteje opozorila na strokovno prodornost tega stanovskega društva.

Osrednje mesto v zborniku ima tema *Prevajanje Biblije*. Objavljene referate je mogoče razdeliti na tri skupine: načelna, teoretsko usmerjena razmišljanja, vprašanja v zvezi s prevajanjem starozaveznih besedil, ki še niso izšla, ter kritike in razmišljanja o prevodu *Nove zaveze*, imenovanem jubilejni, ker je izšel za 400-letnico Dalmatinove *Biblije* (1984). Diskusija je čimbolj zvesto posneta po avtoriziranem zapisu z magnetofona. Sledi ponatis polemike iz dnevnika Slovenec (oktober 1991) med F. Rozmanom, glavnim

KRITIKA

prevajalcem jubilejnega prevoda, in bibličistom mednarodnega slovesa J. Krašovcem. Uvrstitev te polemike je zbornik obogatila z dokumentacijo, ki je povezana s temo posvetovanja, in je zato dobrodošla. Odpira pa vprašanje, ali ne bi bilo koristno objaviti še kakšno gradivo, na katerega se referati in diskusija sklicujejo.

Majda Stanovnik v referatu *Identiteta izvirnika v različnih prevodih* dokazuje tezo, da prevod "ne more obnoviti izvirnika v celotnem, neokrnjenem in nespremenjenem pomenskem obsegu z vsemi vzporednimi učinki in ga zato nikoli ne more nadomestiti." To velja tako za biblijske kot za druge literarne prevode. Kljub nestrpnemu odnosu bralcev do inovacij v prevodih *Biblije* prav ti prevodi izpričujejo "več skupnega kakor različnega tako z izvirkom kot z drugimi prevodi v isti jezik." Bistveno pa je spoznanje, da je *Sveto pismo* predloga, ki ostaja visoko prepoznavna ne le v variantah inter- ali intralingvalnih prevodov, ampak tudi kot citatni ali parafrazirani deli v drugih besedilih. Razprava razvija omenjene teze ob konkretnih navedbah prevajanja Prešerna v tuje jezike in s prikazom nekaterih rešitev v jubilejnem prevodu glede na Dalmatinov prevod, končno pa tudi s primeri recepcije *Nove zaveze* pri Cankarju.

V teoretsko skupino sodi tudi referat Gorazda Kocijančiča *O načelih novega prevoda Biblije*. Obravnava dva možna načina prevajanja. Eden od njiju se ravna po načelu *dinamične ekvivalence* (po Eugenu Nidu), ki si prizadeva, da naj formulacija prevoda

naredi enak vtis kot formulacija izvirnika. Zagovarja popolno prirodnost jezikovnega izraza v sobesedilu kulture bralca, ki mu ni treba pred tem poznati kulture iz ozadja izvirnika. Prevajanje po tem načelu omogoča zanesljive prenose v povsem tuje jezikovne sisteme. To načelo je danes široko sprejeto. – Na drugi strani pa prevajanje po načelu formalne ekvivalence skuša v ciljnem jeziku čimbolj natančno posneti sporočilo izvirnika na semantični, paradigmatični, stilistični in tekstualno-sintagmatski ravni. Sooča pa se s potrebo, da bralec prevoda za polno razumevanje spoznava tudi kulturno ozadje izvirnika.

Kocijančič meni, da mora izbira prevajalskega načela upoštevati predvsem namembnost prevoda. Za cerkveno-liturgično rabo, pa tudi za rabo sodobnih bogoiskateljev prevodi po načelu dinamične ekvivalence ne ustrezajo, kajti v njih se nerazumljivo kaže kot razumljivo, paradoksalno kot vsakdanje, tuje kot domače, s čimer se uveljavlja predvsem prevajalčeva razlaga (interpretacija), manj pa *Sveto pismo* samo. Zato predlaga vrnitev k načelu formalne ekvivalence, ki naj obravnava jezik izvirnika in njegove znake kot nekakšno ustvarjalno energijo. Pri tem se sklicuje na Schleiermacherjevo stališče, naj drža jezika daje "slutiti, da ni zrastle povsem prosto, ampak je bila upognjena k tuji podobnosti". Razprava je nastala po natančni primerjavi jubilejnega prevoda z grškim izvirnikom, zato razumemo poziv k vrnitvi k načelu formalne ekvivalence kot avtorjevo mnenje, da je pričujoči prevod bližji dinamičnemu načelu.

Kocijančičeva razprava omogoča bralcu prodreti v bistvo diametralno nasprotujočih si stališč, ki so jih zagovarjali referenti v zvezi z jubilejnim prevodom. Janko Moder (*Ob novem prevodu Svetega pisma Nove zaveze*) bi bil po tej delitvi izrazit "dinamist". To načelo je namreč skušal uveljaviti že v svojem prevodu *Evangelijev* leta 1977. Jubilejni prevod je po Modrovem mnenju očitno samo "nepotreben spodrsljaj". Pripomb nanj bi namreč bilo toliko, kolikor je prevoda samega. Povrh vsega pa je jezik kljub delu skupine prizadevnih slovenistov jezikovno "tako nedorečen". Moder je čustveno intonirano odklonilno kritiko odel v pohlevno zastavljanje vprašanj nepoučenega zboru strokovnjakov, in sicer o hebraizmi, o bistvu vsakega novega prevoda in o vzrokih jezikovne nespoštljivosti do slovenščine.

Manj odklonilen je Stane Suhadolnik. Kot slovenist je prispeval izčrpno analizo jubilejnega prevoda. Žal se seznanjamo z njo le prek *Zupetovega* prikaza njegovih temeljnih tez (*Suhadolnikova analiza jubilejnega prevoda Nove zaveze 1984*). Sicer pa bi bil Suhadolnik glede prevajanja bolj "formalist". Zavzema se namreč za zvestobo izvirnemu besedilu in njegovemu duhu, za razumljivost, usklajenost s sodobnim knjižnim jezikom, zlasti pa za upoštevanje literarnega izročila in ohranjanje značilnosti biblijskega sloga. V luči izročila dosedanjih prevodov, ki so vplivali tudi na oblikovanje tega stila, ocenjuje jezik jubilejnega prevoda. Ne nasprotuje sicer spremembam prejšnjega prevoda

na mestih, kjer je prevod postal zvestejši, meni pa, da je veliko preveč sprememb na račun težnje po posodobitvi ali kar preprosto na račun sprememb zaradi spremembe same. Najbolj sporno je uvajanje sinonimnih formulacij tam, kjer jih v izvorniku ni. Gre za nedopustno uveljavljanje načel praktične stilistike v visoko oblikovano umetnostno besedilo. Kljub temu, da je to prakso grajal že B. Vodušek ob Sovretovem prevodu Avgustina (1932), je očitno pri nas nadvse odporna.

Suhadolnik je prepričan, da jubilejni prevod v marsičem razveljavlja prvine, ki sodijo k biblijskemu stilu, obide izročilo, ki se je oblikovalo tudi s prevzemanjem *Nove zaveze* v slovensko književnost, in končno ogroža celo slovarski kvalifikator *bibl.* (biblično) za označevanje vrstnosti besedja v SSKJ. Pri tem se ne moremo znebiti vtisa, da je avtorja utesnjevalo dolgoletno slovarsko delo. Žaluje namreč za t.i. ekspresivnimi besedicami (kajti, zakaj), saj naj bi njihova neraba v jubilejnem prevodu zmanjševala možnost vplivanja na literaturo. Toda novi prevodi takih besedil, kot je *Sveto pismo*, arhaičnosti ne vzdržujejo iz stilnih pobud, temveč kvečjemu iz semantičnih. V celoti vendarle nosijo jezikovni pečat generacije prevajalcev.

Glede jezikovne korektnosti je Suhadolnik manj strog sodnik od Modra, problematizira pa rabo časov, glagolskega vida in načina. Res škoda, da v zbornik ni v celoti vključena njegova izčrpna ocena, ki bi na eni strani omogočila preveriti uničujoče Modrovo stališče, na drugi strani pa delova-

la kot koristen memento za prevajanje nasploh.

Od prevajalcev jubilejnega prevoda je *Otmár Črnilogar* v referatu *Nekaj značilnosti svetopisemskega sloga* sprožil zanimivo vprašanje o prevajanju t. i. sestavljene periode. Gre za začetek mnogih pisem svetega Pavla pa tudi svetega Petra, ki skušata "z eno samo mislijo takorekoč izdahniti vso teologijo hkrati." Pojasnil je, da so se prevajalci odločili za členitev period v več enot, saj so upoštevali vlogo besedil pri bogoslužju. Dolga perioda pri poslušanju namreč ni razumljiva. V tem so sledili mnogim, tudi zelo modernim prevodom. Črnilogar, ki se je v tem očitno pustil prepričati redakcijski komisiji, utemljuje razbijanje periode z argumenti, ki bi jim pritegnili "dinamisti". V diskusiji so njegove argumente in prakso ostro napadli nebiblijski književni prevajalci. Trdili so, da je prevedljivo vse, in to podkrepili s primeri iz Prousta (*Radojka Vrančič*) in Aristotelove *Poetike* (*Valentin Kalan*). Celotni argument, da gre za govorno besedilo, so razumeli kot vprašanje "pljučne kapacitete" (beri: šolanega diha), ne pa kot resen problem t. i. prezentnosti besedila. Ta pojem namreč določa količino informacij, ki jo poslušalec lahko sliši in tudi dojame, ima pa povsem objektivne omejitve. Nasploh je prišlo v diskusiji predvsem do izraza splošno nasprotovanje spremembam, razpravljanje o smotrnosti prevajalske ekipe namesto enega prevajalca itd.

Tretja skupina referatov obravnava prevajanje *Stare zaveze*. V mnogočem so referati teoretsko naravnani. *Jože*

Krašovec v Dilemah prevajanja hebrejske biblije prikazuje paralelizem členov kot temeljno stilotvorno prvino hebrejske poezije. Razlaga njegovo sistematiko, stilni učinek v hebrejščini in možne vplive na prevajanje. Paralelizmi temeljijo na različni stopnji sopomenskosti. Da se ohrani figura ali izrazi pomenski odtenek, je po Krašovčevu bolje slediti formalni ekvivalenci. To velja tudi za mnoga "temna mesta" v biblijskih besedilih. Doživela so zelo različne rešitve tudi v najstarejših prevodih (grška *Septuaginta*, aramejski targumi), čeprav so bili ti mnogo bližji času nastanka izvirnika. Hebrejska besedila pa ostajajo kljub večtisočletni razliki v starosti nenavadno malo spremenjena. Tudi to je razlog, da je bolje slediti izvirniku čimbolj dobesedno.

Jurij Bizjak je pripravil referat *Nekaj Jobovih metafor*. Nakopičene metafore v tej knjigi je mogoče smiselno razvozlati šele s spoznavanjem dejstev biblične arheologije in etnologije. Dilema, ali ostati formalist in metaforo predočiti bralcu s pomočjo opomb, ali se predati dinamizmu in v sodobni kulturi poiskati nekaj ustreznega, Bizjaka ne zadovoljuje. Zavzema se za čimvečjo bližino izvirniku, ki edino lahko v metaforah ohrani neizčrpne pomenske razsežnosti.

Analogno razmišlja tudi *Marjan Peklaj* v spisu *Mojzove knjige - prevajanje danes*. Razlika med prevodom po formalnem ali dinamičnem načelu se mu zdi podobna razliki med prevodom poezije v verz in prevodom, ki verz razvezuje v prozno obliko. Gre torej za bistveno izgubo po-

menskih in stilnih razsežnosti.

Razmišljanje starozaveznih prevajalcev je naletelo na ploden odziv med izkušenimi prevajalci sodobne literature. *Aleš Berger* je namreč opozoril, da je tudi pri prevajanju literature 20. stoletja nedopustno v prevodu napraviti besedilo bolj transparentno, kot je v izvirniku. Bibličisti se v referatih sklicujejo na argumente svoje stroke, Berger pa je našel bistveni argument v preprostemu dejstvu, da je *Sveto pismo* sestavni del svetovne literature, kjer veljajo enovita prevajalska načela.

Strokovna razprava o prevajanju *Biblije* je obravnavala temeljna načela prevajanja, ki se ne omejujejo le na tovrstna besedila. V celoti se ni mogoče znebiti vtisa, da so prevajalci *Stare zaveze* metodološko enotnejši, prevajalci *Nove zaveze* pa ne povsem enakih misli. Seveda gre le za vtis. Edini bibličist med prevajalci jubilejnega prevoda se vabilu na posvetovanje ni odzval in je bralcu zbornika znan le iz polemike s Krašovcem.

Drugi del zbornika je bistveno krajši. *Kajetan Gantar* je ob smrti znanega latinista prikazal *Prevajalske dileme prof. Silvestra Koprive*, ki je neutrudno prevajal slovensko poezijo v latinščino. Po pregledu prevajalčeve zapuščine je razkril, da je Koprivo usmeril v prevajanje po kvantitativnem metričnem sistemu Anton Sovrè. Prej je namreč prepenjeval v naglasnem sistemu. Sovrè, ki je priznaval le antično latinsko literaturo, je bil v svojem času tako nesporna avtoriteta, da je Kopriva po njegovi oceni nekaj časa molčal, nato mu pa v celoti sledil.

Okroglo mizo *Prevajanje filozofije* je vodil *Frane Jerman*. *Valentin Kalan* je predstavil svoje izkušnje pri prevajanju Aristotela, *Dean Komel* pri prevajanju Heidegggra, *Marko Uršič* pa je razmišljal o nekaterih dilemah z ožjega področja logike. *Andrej Capuder* je diskutiral o vprašanju oblikovanja filozofskih terminov za potrebe prevajanja.

Sestnajsti prevajalski zbornik zasluži, da bi ga opazilo in v celoti prebralo čimveč bralcev.

Jože Faganel

FORMALIZEM

Zbornik mednarodnega kolokvija

Slovensko društvo za estetiko, Ljubljana 1992

Slovensko društvo za estetiko je pripravilo že več mednarodnih srečanj, med katerimi je bil verjetno najbolj odmeven kolokvij o postmodernizmu, ki se ga je udeležilo tudi nekaj znanih strokovnjakov s področja estetike (mdr. H. Paetzold, S. Morawski). Letošnji kolokvij, ki je potekal od 14. do 17. maja v Ljubljani, verjetno zaradi aktualnih političnih razmer po tej plati ni bil tako uspešen; tema tega srečanja je bil formalizem.

Problem formalizma v estetiki je seveda najtesneje povezan z Immanuelom Kantom in njegovo *Kritiko presodnosti*, ki je eno od temeljnih del novejške estetike nasploh, saj se je ta lahko avtonomno vzpostavila in se rešila spon empirizma in psihologizma, šele ko je Kant utemeljil čiste estetske sodbe na apriornih načelih

(npr. *sensus communis* oziroma apriorna, regulativna splošna veljavnost estetskih sodb), ki so pogoj njihove možnosti. Kant je sicer s tem, ko je obravnaval tudi vzvišeno, lepo kot simbol nrvnosti, v drugem delu pa kritiko teleološke presodnosti, t.j. vprašanje o bogu, vključil estetske sodbe v širši kontekst, vendar je estetsko ugodje opredelil kot brezinteresno igro spoznavnih moči ob čisti formalni smotrnosti predstave predmeta (ne pa ob njegovem pojmu ali goli čutni zaznavi), tako, da bi lahko rekli, da je ob estetiki utemeljil tudi formalizem. Z (ne)veljavnostjo formalistične estetike tako na neki način postane vprašljiva tudi sama estetika oziroma veljavnost estetskih sodb. Prav o mejah formalizma, o njegovi relevantnosti ob najnovejši umetniški produkciji naj bi, kot kažejo objavljeni prispevki, tudi tekla beseda na tem kolokviju.

Prispevki se dotikajo estetskih vprašanj z različnih umetniških področij: glasbe, likovne umetnosti in literature, ter seveda estetike nasploh. Zdi se, da je poglavitni problem, ki se zastavlja ob naslovu kolokvija, kako sploh lahko združimo včasih precej različne poglede "formalistov", npr. Fiedlerja ali Wölfflina in ruskih formalistov; to nekako začutimo tudi v prispevku *Aleša Erjavca* (ki je tudi glavni organizator ljubljanskih kolokvijev o estetiki) z naslovom *Denouement of Formalism?* (Razplet formalizma?). Po Erjavcu je formalizem pojem, ki ga je pravzaprav ustvarila kritika tovrstnih usmeritev, da bi vanj zajela zelo različne smeri, katerih osnovna značilnost naj bi bila